

Јована БЛАЖИЋ ПЕЈИЋ*

Историјски институт Београд
Београд, Србија
<https://orcid.org/0000-0003-2420-3331>

ВЛАДИМИР ИВАНОВИЧ ЛАМАНСКИ И ЊЕГОВО ВИЂЕЊЕ СРБА И СРПСКОГ ПИТАЊА

Анстракт: Владимир Иванович Ламански, водећи руски слависта и словенофил, оставио је неизбрисив траг на пољу славистике, али и на пољу упознавања и зближавања Руса са Словенима, нарочито са Србима. Својим научним прегнућем, па затим деловањем у оквиру Петроградског словенског добротворног друштва, остварио је значајан допринос у развоју српско-руских односа у другој половини 19. века и почетком 20. века. На основу необјављене и мало истражене архивске грађе из његовог личног фонда, која се чува у оквиру Петроградске филијале Архива Руске академије наука (СПб АРАН), настојаћемо да у извесној мери осветлимо личност Владимира Ивановича Ламанског и његово виђење српског питања, те преиспитамо његов конкретан допринос том питању током друге половине 19. века.

Кључне речи: Владимир Иванович Ламански, словенофили, српски либерали, митрополит Михаило, Срби.

Abstract: Vladimir Ivanovich Lamansky, a leading Russian Slavacist and Slavophile, left an indelible mark in the field of Slavic studies, and in mutual understanding and rapprochement between the Russians and Slavic nations, in particular with the Serbs. With his scientific work and efforts, followed by his work within the St. Petersburg Slavic Benevolent Society, he significantly contributed to the development of the relations between the Serbian and Russian nations in the second half of the 19th and early 20th century. Based on unpublished and underexplored archival materials in his personal fund, kept within the St. Petersburg branch of the Russian Academy of Sciences (SPb ARAN), we will attempt to cast light on the personality of Vladimir Ivanovich Lamansky and his views on the Serbian Question, as well as to re-examine his specific contribution to it in the second half of the 19th century.

Keywords: Vladimir Ivanovich Lamansky, Slavophiles, Serbian liberals, Metropolitan Mihailo, Serbs.

* jovana.blazic@iib.ac.rs

О Владимиру Ивановичу Ламанском, професору и научнику, широко образованом интелектуалцу, аутору више од 410 радова из области славистике, из чије школе су поникла многа истакнута имена руске славистике,¹ у српској историографији није много писано. Као научник, друштвени радник и истакнути члан Петроградског словенског добротворног друштва, готово пола века одржавао је везе са Србима, радио на упознавању и зближавању двају народа, а у неким моментима утицао и на политичке прилике код Срба. Овај рад представља кратак преглед о животу и раду Владимира Ивановича Ламанског и о његовим везама са Србима, а заснован је на архивском материјалу његовог личног фонда № 35, који се чува у Петроградској филијали Архива Руске академије наука.

Владимир Иванович Ламански рођен је 8. јула 1833. године у имућној племићкој многодетној породици високорангираног државног службеника,² сенатора Ивана Ивановича Ламанског (1794–1879), дугогодишњег директора Специјалне канцеларије за кредите Министарства финансија, и Вере Јаковљевне (у девојаштву Малоземове) (1800–1876), кћерке државног саветника и инспектора Смољног института. Основно образовање стекао је у породици, под окриљем мајке. Касније се школовао у једном приватном пансиону, а затим у Првој петроградској гимназији, коју је завршио 1850. године. Даље школовање Ламански је наставио на Историјско-филолошком факултету Петроградског универзитета (1850–1854). Током студија, под утицајем професора и ментора Измаила Ивановича Срезњевског (1812–1880), окренуо се проучавању славистике и истовремено приближио словенофилском кружоку. По завршетку студија, неколико месеци службовао је у Петроградској губерњској управи, затим две године радио у Императорској јавној државној библиотеци (данашња Руска национална библиотека) (1855–1857), да би 1858. године прешао у Државни архив Министарства спољних послова (1858–1862). Рад у библиотеци и архиву омогућио му је приступ драгоценим материјалима за наставак бављења научним радом. У међувремену, почетком 1860. године успешно је одбранио магистарску дисертацију *О Словенима у Малој Азији, у Африци и у Шпанији*,³ која је затим награђена Демидовском наградом.⁴

¹ Међу њима издвајају се: Фјодор Иванович Успенски, Тимофеј Дмитријевич Флорински, Константин Јаковљевич Грот, Иван Савич Паљмов, Антон Семјонович Будилович и многи други.

² Породица је имала деветоро дете, седморицу синова и две кћери.

³ Владимир Иванович Ламанский, *О славянах в Малой Азии, в Африке и в Испании*, Санкт-Петербург 1859.

⁴ О Владимиру Ивановичу Ламанском више у: Юрий Викторович Климаков, предисловие у: Владимир Иванович Ламанский, *Геополитика панславизма*, ответственный редактор

Од Париског мировног конгреса и отварања Московског словенског добротворног комитета, словенофилски правац је постепено, од мало-бројног друштва с маргине, постајао све битнији друштвени фактор у Русији, с обзиром да су од стране новог државног руководства виђени за средство нове руске балканске политике.⁵ Нова улога изискивала је више знања и искуства, боље познавање Словена и словенских прилика, па је шездесетих година 19. века уследио нови талас путовања руских словенофила по словенским земљама. Међу њима је био и Ламански. Сам Ламански, од 1858. године, одржавао је веома блиске односе са словено-филима, нарочито с Иваном Сергејевичем Аксаковым, Јуријем Фјодоровичем Самарином, Фјодором Васиљевичем Чижовом, Нилом Александровичем Поповом, па с Александром Фјодоровичем Гиљфердингом, Михаилом Фјодоровичем Рајевским и другима. Своје рукописе објављивао је у словенофилским гласилима, али и у оним конкурентским, либералним и радикално-конзервативним, који су у то време били популарнији међу Русима, желећи да своје идеје што лакше пласира читаоцима. Како је то забележено у историографији, већ на почетку научне и новинарске каријере Ламански је био убеђени националиста и словенофил.⁶

Стопама свог научног узора Измаила Ивановича Срезњевског, који је од 1839. до 1842. године путовао по словенским земљама, Ламански се 1862. године отиснуо на своје прво студијско путовање, ради истраживања и прикупљања архивског материјала, али и ширења познанстава међу Словенима и упознавања стварних прилика на терену. Током путовања, које је трајало од пролећа 1862. па све до јесени 1864. године, Ламански је посетио Хабзбуршку монархију, Србију, Италију, Сицилију, Малту, Атину и Цариград.⁷ У лето 1862. године посетио је српске земље. Пре овог путовања, изузев Милована Јанковића, кога је упознао током његовог боравка у Петрограду 1860. године,⁸ није имао много сусрета са

Олег Анатолъевич Платонов, Москва 2010, 5–27; Сергей Викторович Лебедев, „Ламанский Владимир Иванович”, у: *Славянофилы. Историческая энциклопедия*, составитель и ответственный редактор Олег Анатолъевич Платонов, Москва 2009, 330–332; Людмила Павловна Лаптева, *История славяноведения в России в XIX века*, Москва 2005, 354–378; Яков Карлович Грот, *Владимир Иванович Ламанский (19 ноября 1914 г.)*, Петроград 1915.

⁵ О раду Московског словенског добротворног комитета више у: Јована Блажић Пејић, *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)* (докторска дисертација, Филозофски факултет у Београду, 2021).

⁶ Ю. В. Климаков, предисловие у: Владимир Иванович Ламанский, *Геополитика панславизма*, 9. Исто, 16.

⁸ У писму од 3. децембра 1860. године, Милован Јанковић је Ламанском послао свој чланак ради достављања Николају Гавриловичу Чернишевском и штампања у часопису

Србима. Сачувано је само једно писмо из 1854. године, које је Ламански разменио с извесним Димитријем Живановићем, о томе каква је ситуација у Русији и како се 1812. година понавља. Од Живановића је желео да сазна нешто више о политичким приликама у Србији. Преписка је ишла преко руске грофице Антонине Дмитријевне Блудове, која је у то време, преко тзв. Кружока грофице Блудове, односно Петроградског словенског друштва, активно помагала православно становништво на Балканском полуострву.⁹

Првобитно, Ламански је посетио Нови Сад, где је упознао епископа будимског Платона Атанацковића. Након тога, с Лазаром Костићем обилазио је фрушкогорске манастире, у којима је претраживао библиотеке и архиве.¹⁰ Општи утисак који је стекао о војвођанским Србима био је: „Интелигенција није да не воли Русе – мене су примили веома срдечно, али генерално, завиде нам, нашој снази, често грде Русију, али зато, народ нас невероватно воли. Говорим – о православним Србима. Обични Срби у Аустрији руског цара сматрају својим царем”. Током посете Аустрији упознао је три српска архијереја, па о њима записао: „Они веома подсећају на католичке прелате, живе прилично раскошно, имају одличне трпезе и прелепе подруме”. Хвалећи њихова вина, забележио је како веома воле да се баве политиком, интригама и још више да угњетавају бело свештенство.¹¹ О боравку Ламанског у Новом Саду писала је *Даница*.¹²

У Београд је допутовао 3. септембра 1862. године и прво је посетио руског конзула Александра Георгијевича Влангалија. Забележио је да је град био у опсадном стању и да је кретање по улицама било забрањено после 21.00 час. Забележио је да се са Србима споразумевао на српском језику и да су Срби били прилично зачуђени тиме колико је успео да научи током дванаестодневног боравка у Новом Саду. Другог дана посетио је једну барикаду, где је требало да види Милована Јанковића.

Современник. Поред тога, писао му је и да би имао шта да му каже, али да не може овог пута. Истовремено, пренео му је поздраве од Пантелије Срећковића, и замолио га да и он поздрави све његове познанике тамо: Санкт-Петербургский филиал архива Российской академии наук [=СПб АРАН]. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1596. Л. 1. Милован Јанковић – В. И. Ламански, Београд, 21. новембар 1860.

⁹ О Кружоку грофице Блудове више у: Ј. Блажић Пејић, *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)*, 42–44, 61–63.

¹⁰ Лазар Костић, *Дневник: Ишчекивано и дочекано (листови успомена)*, приредио Милан Кашанин, Београд 2000, 38.

¹¹ *Русские о Сербии и сербах*, Том II, (архивные свидетельства), составление, подготовка к изданию, введение, заключительная статья Андрея Леонидовича Шемякина, Москва 2014, 20–22 (В. И. Ламански – Београд, А. В. Головнину, 31. новембар 1862).

¹² *Даница: лист за забаву и књижевност*, бр. 22, 10. август 1862.

Како га није затекао, посетио је Милорада Медаковића, кога је упознао у Бечу, па заједно с Влангалијем, посетио митрополита Михаила, за кога је забележио „човек млад, мио, учтив – предивно говори руски језик”.¹³ У Београду је упознао и Владимира Јовановића.¹⁴ Недељу дана касније, 12. септембра 1862. године, у пратњи једног српског монаха, дипломца Кијевске духовне академије, Ламански се упутио ка унутрашњости Србије. Обишао је Крагујевац, Јагодину, Ћуприју, Свилајнац, Смедерево, па манастире Раваницу и Манасију. У Белој Цркви присуствовао је вашару и успео ближе да упозна српског сељака. За Србе Ламански је забележио: „То је невероватан народ, изузетно воле Русе, поносни, самостални, свесни своје слободе, изузетно привржени кнезу као свом вођи, али, истовремено, веома поштују и цене руског православног цара, и на њега гледају као на свог заштитника. И да напоменем, већ су од мене чули да ми сада не смемо ни да помислимо да им помогнемо, није још време”. Везано за балканске политичке прилике, свестан војне неспремности Србије за рат, Ламански је био задовољан одлукама конференције у Канлици од септембра 1862. године: „Србија уопште није била спремна за рат и сада је добила значајне добитке. Наравно, она не треба сада да се умири и одмара на ловорикама. Сада треба да буде само вешта и све више да се припрема за устанак и за рат, наравно, само паметно”.¹⁵ Након два месеца проведена у Србији, Ламански је 4. децембра отпутовао у Сисак, а испратио га је Милорад Медаковић.¹⁶ Пишући својим родитељима из Загреба, Ламански је навео да су га у Београду задржали рукописи, али и дружење са Србима: „Да, и Србе сам заволео, иако сам се много и често с њима спорио”. Писао је да је време у Београду весело проводио, да је постао близак с бројним Србима, али и да није често боравио код Влангалија: „Он је добар човек, али исувише Грк”.¹⁷ Иако је првобитно

¹³ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 33. Л. 38–41. В. И. Ламански – родитељи, Београд, 24. август / 4. септембар 1862. *Русские о Сербии и сербах*, Том II, 18–20; *Документы к истории славяноведения в России*, под редакцией Бориса Дмитриевича Грекова, Москва–Ленинград 1948, 45–47.

¹⁴ Владимир Јовановић, *Успомене*, приредио и предговор написао Василије Крстић, Београд 1988, 467.

¹⁵ *Русские о Сербии и сербах*, Том II, 16–18 (В. И. Ламански – Београд, родитељима, 28. септембар 1862).

¹⁶ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 933. Л. 1. Милорад Медаковић – В. И. Ламански, 22. новембар 1862.

¹⁷ Александар Георгијевич Влангали (1823–1908), руски научник и дипломата, грчког порекла. Обављао је дужност руског генералног конзула у Београду (1860–1863), затим дужност руског посланика и опуномоћеног министра у Кини (1863–1869, 1870–1873), па дужност руског амбасадора у Риму (1891–1897). Краће време био је заменик министра спољних послова Руске империје, за време Николаја Карловича Гирса (1882–1895).

планирао да обиђе и Далмацију, од тога је одустао, па у писму родитељима изразио жељу да једном посети Македонију, с обзиром на то да су сви рукописи на које је у Београду наилазио били из Македоније: „Ја сам стално говорио Србима: подижите се што пре, заузимајте Македонију, па ћу одмах и ја тамо за вама”. Поредио Србе и Хрвате, Ламански је забележио да се они по карактеру доста разликују, да је Србин, пре свега, јунак, да је ратоборан, горштак и хвалисавац.¹⁸

Обилазећи словенске земље, Ламански је упознао бројне словенске интелектуалце, нарочито међу Србима. Од тог времена, што се Срба тиче, зближио се с либералима и започео сталну преписку с митрополитом Михаилом, Алимпијем Васиљевићем, Милорадом Медаковићем, Јанком Шафариком и другима. Почетком 1863. године Друштво српске словесности изабрало га је за дописног члана,¹⁹ а поводом организовања прославе у част Св. Ћирила и Методија, штампано је *Житије Светог Методија* „које је г. Ламански нашао у рукопису друштва овог”.²⁰ По његовом напуштању српске престонице, Влангали му је достављао новац и књиге, па писао како га у Београду сви помињу и питају се где се сада налази.²¹ Личним писмима први су му се обратили Јанко Шафарик, шаљући му *Гласник Друштва српске словесности* и копију *Светоарханђеловске хрисовуље*, па затим Алимпије Васиљевић, који га је обавестио о пакету књига, који му је послао Милован Јанковић.²² Током овог путовања родитељи су, у неколико наврата, критиковали Ламанског зато што мало објављује, али је он на то одговарао како жели да буде опрезан, да не би својим писањем словенском питању нанео више штете него користи: „Овде, међу Словенима, сви интереси су толико замршени и испреплетени да је немогуће проценити положај једне народности, а да се претходно не упозна положај друге”.²³

По повратку у Петроград, Ламански је објавио три књиге, па 1865. године био изабран за доцента на катедри за славистику Историјско-

¹⁸ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 47. Л. 42–43об. В. И. Ламански – родитељи, Загреб, 2. новембар / 7. децембар 1862.

¹⁹ Архив Српске академије наука и уметности [=АСАНУ]. Друштво српске словесности [=ДСС]. 50/1862. Стојан Бошковић, Алимпије Васиљевић, Јевтимије Аврамовић – Друштво српске словесности, Београд, 20. децембар 1862.

²⁰ АСАНУ. ДСС. 15/1863. Шафариков предлог.

²¹ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 351. Л. 1–2об. А. Г. Влангали – В. И. Ламански, Београд, 21. децембар 1862.

²² СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 301. Л. 1–2. Алимпије Васиљевић – В. И. Ламански, 9. април 1863.

²³ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 33. Л. 38–41. В. И. Ламански – родитељи, Београд, 24. август / 4. септембар 1862. *Русские о Сербии и сербах*, Том II, 18–20; *Документы к истории славяноведения в России*, 45–47.

филолошког факултета, где је провео наредне три и по деценије,²⁴ на чему му је митрополит Михаило свесрдно честитао: „Из душе се радујем што ћете се на тамошњем универзитету Ви заузимати за Словене, и што ће студенти многе бистре идеје о словенском животу понети са Петроградског универзитета. Већ је време да Словени започну дело, и не само да се заштите од непријатеља, већ и да наступају”.²⁵ Истовремено, именован је и за председника Етнографског одељења Руског географског друштва (1865–1871, 1887–1910).²⁶ У првој књизи *Србија и јужнословенске провинције Аустрије* Ламански је забележио своја запажања, пре свега о политичким и друштвеним приликама међу Србима с једне и друге стране реке. Написао је да је стање, што се српског питања тиче, знатно компликованије него у време Карађорђа, и да је на кнезу Михаилу велика одговорност: „Сада се ради о потпуном паду владавине Турака у Европи, о побуни Бугара, о припајању Кнежевине Србији Босне, Херцеговине и Старе Србије. Једном речју, садашњи устанак Срба треба да донесе решење Источног питања, за шта су заинтересоване све европске државе [...] Србија са својим храбрим и даровитим становништвом представља врло важан чинилац у предстојећем решавању Источног питања, јер упркос свим слабостима и недостацима њене владе, она је ипак народна, служи родној словенској ствари, и у том погледу сви аустријски Словени могу да јој завиде”.²⁷ Писао је да би се ширењем руског језика, упознавањем с руском књижевношћу, уопште духовним везама с Русијом, могло повољно утицати на савремени правац Јужних Словена у Аустрији.²⁸ Михаилу Обреновићу и српској влади замерао је страни утицај, односно вођење унутрашње политике по западном моделу и занемаривање народних начела.²⁹ У делу *Националности италијанска и словенска у политичким и књижевним односима* изложио је своју концепцију о уједињењу Словена под окриљем руског језика као општекњижевног језика свих Словена,³⁰ а у

²⁴ У међувремену, био је и шеф катедре за руски и црквенословенски језик и историју руске књижевности у Петроградској духовној академији (1872–1879), па у Војној академији Генералштаба држао предавања о положају словенских народа (1890–1900).

²⁵ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 973. Л. 1–10б. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Београд, 7. август 1865.

²⁶ Ю. В. Климаков, предисловие у: Владимир Иванович Ламанский, *Геополитика панславизма*, 24.

²⁷ Владимир Иванович Ламанский, *Сербия и южно-славянския провинции Австрии: из записок о славянских землях*, Санкт-Петербург 1864, 2.

²⁸ Исто, 42–44.

²⁹ Исто, 46.

³⁰ Владимир Иванович Ламанский, *О некоторых славянских рукописях в Белграде, Загребе и Вене, с филологических и историческими примечаниями*, Санкт-Петербург 1864.

делу *О неколико словенских рукописа у Београду, Загребу и Бечу* издвојио је неколицину рукописа на које је наишао и представио их у изводима.³¹ Још децембра 1863. године Ламански је из Венеције писао протојереју Михаилу Фјодоровичу Рајевском „да све више увиђа да без руског језика Словенима нема изласка из робства”.³² Према Владимиру Ивановичу, увођење руског језика за књижевни језик Словена није требало да угрожава самостални развој других словенских народа.³³ У време склапања Првог балканског савеза Ламански није веровао у могућност општесловенског устанка, а ни у одрживост Балканског савеза.³⁴

Године 1865. митрополит Михаило обавестио је Ламанског да је Јован Дреч допутовао у Београд, да се неће дуго задржати, али да ће га Пантелија Срећковић упознати с извесним људима и показати му колико буде могао, па навео: „Хвала, вама Русима, што сте обратили своју пажњу на тај крај народа нашег, на Херцеговину, па иако мало касно, надам се да ћете упркос томе припремити за овај крај одличне раднике”.³⁵ Поред Дреча, који се у то време школовао у Петрограду,³⁶ од Херцеговаца, Ламанском се обраћао и архимандрит Серафим Перовић, који је у то време прикупљао прилоге у Русији.³⁷ Исте године Ламанском се обратио и Милорад Медаковић, с молбом да код директора Азијског департмана Петра Николајевича Стремухова издејствује његов премештај у Ријеку.³⁸ Како то није било могуће, Медаковић му је писао да слободно место има само у Призрену, па узгред сугерисао да би, због политичке ситуације, Русија требало да отвори

³¹ Владимир Иванович Ламанский, *Национальности итальянская и славянская в политическом и литературном отношениях*, Санкт-Петербург 1865.

³² *Зарубежные славяне и Россия. Документы архива М. Ф. Раевского 40–80 годы XIX века*, составители Владимир Матула и Искра Васильевна Чуркина, Москва 1975, 264–266 (В. И. Ламански – Венеција, М. Ф. Рајевском, 1. децембар 1863).

³³ Ю. В. Климаков, предисловие у: Владимир Иванович Ламанский, *Геополитика панславизма*, 15–16.

³⁴ Сергей Александрович Никитин, *Славянские комитеты в России в 1858–1876 годах*, Москва 1960, 154.

³⁵ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 973. Л. 1–1об. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Београд, 7. август 1865.

³⁶ Године 1867, у име Српске општине, Дреч се понудио Ламанском, с циљем да узму учешће у припремању Велике етнографске изложбе и Московског свесловенског конгреса, „како би допутовали најквалитетнији људи”: СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 557. Л. 2–3об. Јован Дреч – В. И. Ламански, Петроград, 3. мај 1867.

³⁷ Спремајући се за повратак у Херцеговину, Перовић га је замолио да му пошаље књиге, које је Руско географско друштво одвојило за манастирску библиотеку: СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1097. Л. 1. Серафим Перовић – В. И. Ламански, Тројице-Сергијева Лавра, 29. децембар 1865.

³⁸ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 933. Л. 2. Милорад Медаковић – В. И. Ламански, Београд, 21. децембар 1864.

конзулате у Бањалуци или Бихаћу. Истовремено, Медаковић је истакао да је време да Словени устану против Турске, па затим упозорио на све снажнију католичку пропаганду у овим покрајинама.³⁹ Године 1866. обавестио га је да је руски утицај у Србији знатно опао.⁴⁰

Велика етнографска изложба и Свесловенски конгрес у пролеће 1867. године окупили су више од 80 словенских интелектуалаца у Петрограду и Москви, а иницијатор ове посете, поред Нила Александровича Попова, био је и Ламански. Том приликом поведени су разговори о словенској узајамности и словенском јединству, о могућим заједничким пројектима у будућности, те о увођењу општесловенског језика. Приликом говора у сали Племенске скупштине, на празник Св. Ћирила и Методија, Ламански је истакао свесловенски смисао скупа: „Ми смо, најзад, схватили обострану корист међусобног приближавања, непосредног упознавања. [...] Сада чврсто верујемо да све наше старе, домаће, словенске расправе и неразумевања могу и морају бити решени само међу Словенима, без туђих, непозваних посредника”.⁴¹ Иако је ова посета показала да су Словени далеко од прихватања идеја панславизма, Ламански је задовољно испратио Словене речима: „Словенско питање из књига, из кабинета, пренесено је на улице, на тргове, у храмове, у позоришта – то је сада постало свеопште, свеобухватно”.⁴²

Ова посета искоришћена је пак као повод за отварање Петроградског одељења Московског словенског добротворног комитета. Првобитна иницијатива подразумевала је оснивање засебне организације, али како је званична дозвола изостала, Ламански се обратио Нилу Александровичу Попову за сагласност да делују као испостава Московског словенског добротворног комитета, али с извесном дозом самоуправе, што је на крају и прихваћено.⁴³ Одељење је почело да ради 19. маја 1868. године⁴⁴ и као такво деловало је до 24. априла 1877. године, када је реорганизовано у самосталну организацију, у Петроградско словенско добротворно друштво, које је било у надлежности Министарства унутрашњих послова. За првог председника изабран је Александар Фјодорович Гилфердинг, а

³⁹ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 933. Л. 3–4. Милорад Медаковић – В. И. Ламански, Београд, 14. јануар 1865.

⁴⁰ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 933. Л. 5–6об. Милорад Медаковић – В. И. Ламански, Београд, 18. јануар 1866.

⁴¹ [Нил Александрович Попов], *Всероссийская этнографическая выставка и славянский съезд в мае 1867 года*, Москва 1867, 203–206.

⁴² Исто, 459.

⁴³ Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки [=НИОР РГБ], Ф. 239, К. 12, Ед. хр. 16, Л. 20–21. В. И. Ламански – Н. А. Попов, [1868].

Ламански је изабран за секретара.⁴⁵ Циљеви ове организације представљени су у виду подршке духовним потребама Словена ван Русије, помагање њихових цркава, манастира, школа, културних и научних установа, у виду помоћи Словенима који се школују у Русији, те сарадња у упознавању и зближавању Руса и Словена.⁴⁶ Одмах по оснивању овог одељења, Шафарик је замолио Ламанског да обезбеди стипендију да Стефан Шимера настави студије медицине у Москви или Петрограду.⁴⁷

У међувремену, у Београду је августа 1867. године одржана Друга омладинска скупштина, којој су присуствовала и неколицина Руса, између осталих, Максим Шумов и Василиј Губин, који су затим путовали по балканским земљама. Захваљујући се на послатој Штуровој књизи,⁴⁸ митрополит Михаило је похвалио Шумова, пишући да су га сви у Београду заволели.⁴⁹ У писму Ламанском Владан Ђорђевић је навео да му је жао што није успео с њима да разговара о општесловенским питањима, па о питању увођења општесловенског језика написао: „Ипак, ја, нажалост, још не могу да се одлучим да на руски језик гледам као на општесловенски књижевни језик, и настављам да маштам о могућем већем књижевном развоју одвојених словенских наречја. Ви видите да ја на крају крајева учим руски, јер сам убеђен да је нама, Словенима (као и романским народима) потребно да имамо један међународни језик, како не бисмо били принуђени да се споразумевамо на туђим језицима”. Истакао је да све и да се питање увођења општесловенског језика подигне на ниво одлуке неког свесловенског конгреса, за шта је написао да ће бити тешко, оно ће у пракси увек остати само слово на папиру „једног од најзначајнијих стубова словенофилства у Русији и једног од најпознатијих интелектуалаца међу Словенима”.⁵⁰

Услед слабљења руског утицаја у Србији, а с циљем да се Србија одврати од Аустроугарске и изнова приближи Русији и „словенској

⁴⁴ *Документы к истории славяноведения в России*, 59–60 (Белешка В. И. Ламанског – Петроград, 1867).

⁴⁵ Российский государственный исторический архив. Ф. 970. Оп. 1. Д. 792. Л. 12–20. Кратак извештај о раду Петроградског одељења Словенског добротворног комитета.

⁴⁶ Л. П. Лаптева, *История славяноведения в России в XIX века*, 291–292.

⁴⁷ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1524. Л. 3–Зоб. Јанко Шафарик – В. И. Ламански, Београд, 17. мај 1868.

⁴⁸ Людевит Штур, *Славянство и мир будущего. Послание славянам с берегов Дуная*, превод неизданной немецкой рукописи, с примечаниями Владимира Ивановича Ламанского, Москва 1867.

⁴⁹ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 418. Л. 2. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Београд, 9. октобар 1867.

⁵⁰ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 418. Л. 1–2. Владан Ђорђевић – В. И. Ламански, Беч, 23. октобар 1867.

ствари”, па у складу с новим програмом Московског словенског добротворног комитета о активнијој присутности међу Словенима, марта 1869. године, из Москве је стигао предлог да се, након скупова у Москви и Прагу, следећи свесловенски скуп одржи у Београду.⁵¹ Ову иницијативу московских словенофила свесрдно је подржао и Ламански.⁵² Идеја није реализована, а априла 1869. године Милан Ђ. Милићевић је записао да је руском генералном конзулу у Београду Николају Павловичу Шишкину споменуо да му је жао Ламанског „што онако јетко напада на Јужне Словене и смеје се нашем јединству, а хоће да се ујединимо с Русима. Г. Шишкин држи, и право има, да Ламански баш уди тиме идеји којој хоће да служи”.⁵³ Према Владимиру Ивановичу, самобитна национална држава или пак обједињавање словенских држава под окриљем Русије представљало је врхунац развоја словенских народа. Међутим, његова теорија ће се с временом мењати, нарочито након 1878. године.

Године 1871. Ламански је имао извесно учешће у припремању општебалканског покрета од стране Омладине. Познато је да га је у Петрограду посетио Перо Матановић, који му је септембра 1871. године написао: „После мог разговора с Вама, прошао сам Бугарску, а онда Србију, Босну, Далмацију, Црну Гору, па Албанију. Како сте већ чули, овде је борба већ почела. Да се прекине, више није могуће. Ми ћемо да започнемо свету борбу у свим крајевима Турског царства, и да у њу увучемо црногорску и српску владу, чак и ако то они не буду желели. [...] Али ми рачунамо на моралну и материјалну помоћ руског народа, чак иако руска влада из различитих разлога не може да је отворено покаже и пошаље. Нарочито, ми рачунамо на Вашу реч, коју сте ми рекли у разговорима, које смо водили у Петрограду”.⁵⁴ Исте године Ламански је одбранио докторску дисертацију *О историјском изучавању грчко-словенског света у Европи*, са наглашеном антинемачком оријентацијом.⁵⁵ Маја 1872. године у Москви је одржана Политехничка изложба, а у име Организационог одбора Ламански је био одређен за контакте са Словенима.⁵⁶ На изложби није било представника

⁵¹ Више о томе у: Ј. Блажић Пејић, *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)*, 258–260.

⁵² Государственный архив Российской Федерации. Ф. 1750. Оп. 1. Д. 16. Л. 1–20. Губинов чланак о раду словенских комитета, 22. јун 1869.

⁵³ Милан Ђ. Милићевић, *Дневник I, (2. јануар 1869 – 22. септембар 1872)*, приредио Петар Крстић, Београд 2011, 66.

⁵⁴ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 922. Л. 3. Пера Матановић – В. И. Ламански, Београд, 4. септембар 1871.

⁵⁵ Владимир Иванович Ламанский, *Об историческом изучении греко-славянского мира в Европе*, Санкт-Петербург 1871.

⁵⁶ *Застава*, бр. 113, 26. септембар 1871.

из Србије, али су послати радови Михаила Валтровића и Драгутина Милутиновића.⁵⁷ Из Црне Горе допутовали су Јован Сундечић и Саво Пламенац.⁵⁸

По избијању *Невесињске пушке*, руско јавно мњење показало је велику заинтересованост, па је широм Русије започето прикупљање различите врсте помоћи за пострадао становништво у Босни и Херцеговини. У прикупљању прилога истицао се Московски словенски добротворни комитет, а нарочито његова испостава у Петрограду, која је финансијски боље стајала.⁵⁹ Владимир Иванович иницирао је састављање зборника *Братская помощь*. У годинама Велике источне кризе Ламански је био у сталној преписци с митрополитом Михаилом, Алимпијем Васиљевићем, Пантелијом Срећковићем и Стефаном Верковићем. С Васиљевићем увек актуелна тема била је просвета. Расправљало се о томе како после ослобођења образовати Јужне Словене.⁶⁰ Септембра 1877. године Васиљевић је примио новац који је Петроградско словенско добротворно друштво послало за Призренску богословију и сиротиште у Београду, па је захваљујући се у писму Ламанском написао: „Најлепше године мог живота провео сам у Русији и чувам најдража сећања. Али ја не волим Русију само том, како је Карамзин рекао, моралном љубављу, већ је волим и том вишом политичком љубављу, иако ја чврсто верујем да без јаких веза са Русијом, ми, мала и неповезана словенска племена, не можемо да се саставимо. Зато сам ја увек радио у духу зближавања и могућег јединства Србије са Русијом”. Навео је да је као средство зближавања двају народа видео ширење руског језика и књижевности међу Србима, због чега је касније дошао у проблем са званичним

⁵⁷ НИОР РГБ, Ф. 239, П. 15, Ед. хр. 8, Л. 9–10. Стојан Новаковић – Н. А. Попов, Београд, 23. мај 1872.

⁵⁸ НИОР РГБ, Ф. 239, П. 19, Ед. хр. 33, Л. 7–8. Јован Сундечић – Н. А. Попов, Москва, 5. јун 1872.

⁵⁹ Новембра 1875. године тадашњи председник Петроградског одељења Московског словенског добротворног комитета Иван Петровић Корнилов обавестио је протојереја Рајевског да сви прилози прикупљени по епархијама, као и прилози прикупљени по губернијама, стижу и стизаће у Петроградско одељење, па додао да на тај начин „наше одељење, чије је деловање до сада било скромно и мало приметно, напредоваће и постати централно место за Русију”: *Југословени и Русија: документи из архива М. Ф. Рајевског 40–80 године XIX века*, II, приредили Светлана Ивановна Данченко, Милорад Екмечић, Василиј Мелик, Даница Петровић-Милојевић, Никола Петровић, Никша Станчић и Искра Васиљевна Чуркина, Београд 1989, 295–297 (*И. П. Корнилов, Гатчина – М. Ф. Рајевском, 4/16. новембар 1875*).

⁶⁰ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 301. Л. 1–2. Алимпије Васиљевић – В. И. Ламански, 9. април 1863.

британским и аустроугарским представницима у Београду.⁶¹ У писму од новембра 1877. године Васиљевић је писао Ламанском да није сагласан с њим, већ сматра како су Словени неспремни за остварење циља, ослобођења и уједињења, па навео да српски кнез и српска влада испуњавају сва наређења.⁶² Истовремено, Ламанском се обратио и митрополит Михаило, који га је обавестио да је примио послате књиге и уједно их разделио библиотекама, па га замолио да им Петроградско словенско добротворно друштво пошаље и књиге за учење руског језика.⁶³ По избијању другог српско-турског рата, Срећковић је написао Ламанском да не зна како ће се ратовати током зиме, али да влада мишљење да су Турци најлошији ратници у то доба године, па затим додао: „Даће Бог па да дочекамо ослобођење словенског питања и нови словенски живот”.⁶⁴

У политичком смислу, као и већина словенофила, Ламански је стајао на стражи бугарских интереса. У марту 1877. године у Петроград су допутовали представници босанских устаника Станко Скулић и Јован Шкорић ради добијања подршке у вези с припајањем Босне Србији или пак увођења одређених реформи које би водиле ка аутономији.⁶⁵ У складу с потписаним Будимпештанским конвенцијама, одговор званичника био је одричан, али и одговор челника Петроградског словенског добротворног друштва, који су чак утицали на устанике да прихвате окупацију Босне и Херцеговине од стране Аустроугарске.⁶⁶ Том приликом Милосав Протић пожалио се Јовану Ристићу да је Ламански убеђивао устанике да је потребно „да Аустрија поседне Босну, да би Русија могла Бугарску поседнути”. Даље је писао да Ламански „иде чак тако далеко да се и Србија аустријском војском поседне само да може Русија Бугарску поседнути. Оваки подлаца као што су ови наши словенофили обелоданили се, нема на свету. Цело Србство жртвују Аустрији само да

⁶¹ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 301. Л. 5–10об. Алимпије Васиљевић – В. И. Ламански, Београд, 27. август 1877.

⁶² СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 301. Л. 11–12об. Алимпије Васиљевић – В. И. Ламански, 31. октобар 1877.

⁶³ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 973. Л. 4. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Београд, 24. октобар 1877.

⁶⁴ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1395. Л. 1. Пантелија Срећковић – В. И. Ламански, Београд, 7. децембар 1877.

⁶⁵ *Россия и восстание в Боснии и Герцеговине. 1875–1878. Документы*, ответственный редактор Константин Владимирович Никифоров, Москва 2008, 353–355 (*Станко Скулић и Јован Шкорић – Винковци, Александру II, 15/27. јануар 1877*).

⁶⁶ Васа Чубриловић, *Босански устанак 1875–1878*, Београд 1996, 239–240.

ухвате Балкан и да српско племе не превагне на Балкану”.⁶⁷ Новембра 1877. године митрополит Михаило обавестио је Ламанског да је Стефан Верковић у Београду,⁶⁸ али да о његовом предлогу не може још ништа да каже: „Сва пажња усмерена је сад на војску, али доћи ће време и за његов предлог, па ћемо видети шта можемо да урадимо”. Не знамо поуздано о чему је било речи. Истовремено, Михаило га је замолио да му пише чешће шта да раде, јер изузев њега и Третија Ивановича Филипова, друге чланове Друштва не познаје.⁶⁹ По сазнању о садржини Санстефанског мировног уговора, који је изазвао незадовољство међу Србима, Милосав Протић је писао Јовану Ристићу да је покушао да убеди заменика министра спољних послова Николаја Карловича Гирса „да је јака, снажна и увећана Србија целом Словенству потребна”, али да је тад сазнао „да Русија, по нашој несрећи, не иде на осигурање Бугарске од Турака, већ чисто на обезбеђење од стране Србије и Српског Племена”. Нарочито је био разочаран тиме што је руска штампа писала о великој и снажној бугарској држави, те што је већина словенофила била становишта „да нема Старе Србије, већ да је то Бугарска”, па и тиме што је Ламански „Бугаре на протестацију пострекивао”.⁷⁰ Априла 1878. године Милан Ђ. Милићевић писао је из Петрограда да су сви љути на Русе, па и сам Протић, који каже „да већег русомана није било од њега, па се сад разочарао, и ономадне се, вели, готово свадио с Ламанским”.⁷¹ Крајем 1878. године и митрополит Михаило разочарано је писао Ламанском да су дочекали да словенско питање крене напред, а очекивања Срба нису се

⁶⁷ Цит. према: Славенко Терзић, *На капијама Константинопоља. Русија и балканско питање у 19. веку*, Београд 2021, 439.

⁶⁸ Сам Верковић код Ламанског залагао се за интересе Бугара, па је у писму од 13. јануара 1878. године навео: „У интересу је дакле не само Словенства, него и саме Русије и њезине будућности, да се Источно питање не реши у овоме србскоме и њихови пријатеља Грка смислу, јер би тада ненадно видели гди пониче на Балканскоме полуострву још једна друга нова Пољска, разумевам Србију, која је у будућности готово толико, ако не још и више, главобоља и неприлика Русији причињавала, као садашња Пољска, јербо су Срби садашњег нараштаја у фанатизму и мржњи према Бугарима и Хорватима, као што реко, истом такм мржњом и фанатизмом преиспуњени као што су Пољаци у Галицији према Русинима”: Научен архив на Българска академия на науките, Ф. 14к, Оп. 1, Ед. 406, Л. 9–15. Стефан Верковић – В. И. Ламански, Загреб, 1/13. јануар 1878.

⁶⁹ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 973. Л. 5–5об. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Београд, 24. октобар 1877.

⁷⁰ *Србија 1878: документи*, приредили Михаило Војводић, Драгољуб Живојиновић и Андреј Митровић, Београд 1978, 150–154 (*Милосав Протић – Петроград, Јовану Ристићу*, 2/14. март 1878).

⁷¹ Милан Ђ. Милићевић, *Дневник III*, (7. април 1877 – 31. март 1882), приредио Петар Крстић, Београд 2022, 161.

испунила: „Споразум Русије у Сан-Стефану закључен с Портом дат је Европи на ревизију, где је створен такав метеж, и на срамоту просвећеног века, племена која су гинула за своје ослобођење, дата су у ропство”.⁷² С друге стране, марта 1878. године Алимпије Васиљевић је писао Ламанском како би волео да сва словенска племена имају један књижевни језик – руски, да Срби и Бугари прихвате руски, као што је Белгија прихватила француски, па замолио за препоруку професора руског језика који би дошао у Србију.⁷³ Овај Васиљевићев потез критиковао је Милићевић: „Г. Васиљевић нуди Русима да узме њихов језик за језик научни, и Ламански само то прихвати, а остали околишећи светују слогу и уздање у се и у своје кљусе. Кад би све то могло да буде озбиљно, Србин би се морао згадити на такога министра-издајника”.⁷⁴ Маја 1878. године Васиљевић је у Петроградско словенско добротворно друштво послао два сандука књига,⁷⁵ па затим, деценију касније, преко Ламанског, позвао их да узму учешће у прослави тридесетогодишњице његове државне службе, наводећи да је он почасни члан Друштва.⁷⁶

Од Берлинског конгреса и преоријентације српске спољне политике од Петрограда ка Бечу, српско-руски односи су захладнели. Истовремено, по затварању Московског словенског добротворног друштва, словенофилски покрет нагло слаби, а све послове преузима Петроградско словенско добротворно друштво, у коме је доминантну улогу имао Ламански. Године 1879. Владимир Иванович започео је преписку са Стојаном Новаковићем, коме је послао руска издања и позив за одржавање сталних научних веза. Новаковић је прихватио његову понуду: „Поред свега старања, разговора и жељења (све понајвише речима), књижевне су нам везе с Русијом неуредније и рђавије, него ли с Француском (да Германију и не помињем). Руски часописи овамо су једнако ретки, и ми никад нисмо у стању постојано пратити оно што се у њима пише. И што се отуд шаље, иде кроз канцеларије, и врло неуредно [...] Ето тако обично иду везе словенске”.⁷⁷ Новаковић је замолио

⁷² СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 973. Л. 6–7. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Београд, 23. новембар 1878.

⁷³ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 301. Л. 13–14об. Алимпије Васиљевић – В. И. Ламански, Београд, 25. фебруар 1878.

⁷⁴ М. Ђ. Милићевић, *Дневник* III, 227.

⁷⁵ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 301. Л. 17–18. Алимпије Васиљевић – В. И. Ламански, Београд, 20. април 1878.

⁷⁶ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 301. Л. 31–32. Алимпије Васиљевић – В. И. Ламански, Београд, 2. март 1888.

⁷⁷ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1035. Л. 1–2об. Стојан Новаковић – В. И. Ламански.

Ламанског да му препоручи неко мање дело, које би се превело, ради упознавања Срба с руском државом и њеном историјом. Писао му је шта да му пошаље од руских издања, па прокоментарисао репутацију Милосава Протића у Русији и одлуку Јована Ристића да баш њега пошаље за посланика: „Изгледа да се он слабо у кога може тако да поузда за своје личне интересе, којима г. М. Протић, ако не интелигентно, а оно верно служи”.⁷⁸ Године 1882, као министар просвете и црквених дела, Новаковић му је писао: „Врло ће ми лично бити, ако изволите и у напредак одржавати с нама књижевне и научне везе, које сте до сад неговали, а ја вам од своје стране стојим свагда на услузи”.⁷⁹ Лета 1884. године састали су се у Београду, о чему је писао Милан Ђ. Милићевић: „У Министарству ми исприча Стојан свој разговор са Владимиром Ивановичем Ламанским, који се бави овде од неколико дана. Све замерке Ламанскога своде се на ништа, а он је најбржи да замери. Стојан му је добро одговорио на све”.⁸⁰ Ова два интелектуалца остаће у контакту све до 1901. године.

Крајем јула 1883. године Ламанском се обратио епископ далматински Никодим Милаш, захваљујући се на послатом зборнику радова, па упитао да ли у својој борби против аспирација Латина да присвоје Св. Ћирила и Методија и борби коју води са Штросмајером може да рачуна на помоћ Петроградског словенског добротворног друштва. Навео му је да му је жао што се Руси више не ангажују, али да му је драго што Друштво планира да поводом обележавања хиљаду година од смрти Св. Методија штампа животопис св. Ћирила и Методија у 100.000 примерака и бесплатно их подели народу.⁸¹ Септембра 1884. године Ламанском је писала и Милица Милетић, која је молила за финансијску помоћ, наводећи здравствено стање свог оца,⁸² па тражила и стипендију за свог млађег брата, а Петроградско словенско добротворно друштво услишило је њене молбе.⁸³ Ово Друштво нарочито је водило рачуна о Словенима који су се школовали у Русији, а сам Ламански имао је обичај да Србе

⁷⁸ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1035. Л. 3–5об. Стојан Новаковић – В. И. Ламански, Београд, 20. новембар 1879.

⁷⁹ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1035. Л. 6. Стојан Новаковић – В. И. Ламански, Београд, 15. април 1882.

⁸⁰ Милан Ђ. Милићевић, *Дневник IV, (1. април 1882 – 31. децембар 1891)*, приредио и предговор написао Александар Раствоић, Београд 2024, 183.

⁸¹ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 958. Л. 1–2об. Никодим Милаш – В. И. Ламански, Задар, 13. јул 1883.

⁸² СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 960. Л. 1–8. Милица Милетић – В. И. Ламански, Нови Сад, 27. август 1884.

⁸³ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 960. Л. 9–11. Милица Милетић – В. И. Ламански, Пешта, 2. октобар 1884.

који су се школовали или радили у Петрограду позива код себе на беседовање.⁸⁴ Попов је нарочиту пажњу Ламанском скренуо на Јеврема Бојовића, који се истицао и по знању и по понашању, а потоњи шабачки (1920) и жички епископ (1920–1933) забележио је да га је Владимир Иванович прихватио „као да сам ја одавно његов пријатељ”.⁸⁵ Од 1884. године Ламански се залагао и за унапређење и популаризацију *Известия*, гласила Петроградског словенског добротворног друштва, те за ширење руских издања међу Словенима. Од 1887/88. године био је уредник *Известия*, а у једном моменту 1888. године обратио му се Срећковић да за свој послати чланак није примио хонорар од 26 рубаља.⁸⁶ Узгред, Срећковић му се обраћао и ради помоћи Војиславу Поповићу из Ниша, који је 1897. године допутовао у Петроград како би наставио даље школовање.⁸⁷

Осамдесетих година 19. века српско црквено питање нашло се у средишту српско-руских односа. Године 1881. Михаил Григорјевић Черњајев позвао је Ламанског да се поводом двадесет и пет година службе митрополиту Михаилу укаже нарочита пажња, као противтежа Аустроугарској, која форсира карловачког патријарха.⁸⁸ Године 1884, посредством митрополита Михаила, српска емиграција, с Николом Пашићем на челу, повезала се с руским словенофилима, ради подизања устанка против краља Милана, о чему је већ доста писано.⁸⁹ Према сведочењу Владимира Јовановића, Ламански је првобитно њему у Београду саопштио своју поверљиву понуду о удруживању либерала са словенофилима, с циљем организовања преврата, али је он то одбио, да би је радикали потом прихватили.⁹⁰ Након посете Београду, Ламански се

⁸⁴ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 585. Л. 1–2. Теодор Јечинац – В. И. Ламански, Жабаљ, 11. децембар 1878.

⁸⁵ Владислав Пузовић, „Писма Јеврема Бојовића Нилу Александровичу Попову”, *Зборник Матице српске за друштвене науке* 179/3 (2021) 352.

⁸⁶ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1395. Л. 2. Пантелија Срећковић – В. И. Ламански, Београд, 14. март 1888.

⁸⁷ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1395. Л. 3. Пантелија Срећковић – В. И. Ламански, Београд, 5. септембар 1897.

⁸⁸ СПб АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1504. Л. 3–4. М. Г. Черњајев – В. И. Ламански, 28. септембар.

⁸⁹ Андреј Леонидович Шемјакин, уводна студија у: *Митрополит Михаил и Никола Пашић. Емигрантска преписка (1884–1888)*, приредио А. Л. Шемјакин, Београд 2004, 29–30; исти, „Митрополит Михаил в емиграции (вместе с Николой Пашичем против Милана Обреновича)”, *Славянский альманах* 2002 (2003) 112–129.

⁹⁰ Владимир Јовановић је записао да му је том приликом одговорио да српским либералима није циљ смена династије, већ смена политичког правца, односно вођење чисто националне политике без учешћа страног фактора: В. Јовановић, *Успомене*, 467–469; *Срби 1903–1914. Историја идеја*, приредио Милош Ковић, Београд 2015, 184–185.

састао с Пашићем и митрополитом Михаилом у Софији, и тада је договорена финансијска подршка. Према наводима историчара Андреја Леонидовича Шемјакина, Пашић је од Петроградског словенског добротворног друштва у почетку примао око 500–600 рубаља годишње, да би се касније сума смањила на 400 рубаља.⁹¹

По напуштању Софије, Ламанском је писао Стеван Петрановић, а митрополит Михаило му је прослеђивао сва Пашићева писма. Септембра 1884. године Петрановић га је обавестио да митрополит Михаило креће пут Кијева, а да су они урадили шта је договорено: „Ми смо и преко Цетиња, по Вашем савјету, нужни корак учинили, али до овог трена нема још одговора никаква”. Истовремено, тражио му је новчану помоћ.⁹² У каснијим писмима жалио се да сумњају да је Пеко Павловић тајни агент краља Милана,⁹³ а помињао је и Херцеговца Правицу, који их је уверавао да по налогу Ивана Сергејевича Аксакова прикупља људе за подизање устанка у Босни и Херцеговини, за шта ће наводно добити 219.000 рубаља. Истовремено, обавестио га је да је од Љубена Каравелова примио новац од Петроградског словенског добротворног друштва.⁹⁴ Из Кијева, митрополит Михаило затражио је од Ламанског подршку у добијању новчане помоћи за епископа Мојсеја,⁹⁵ па замолио да Пашићева писма, која се односе на Босну и Херцеговину, проследи генералу Александру Александровичу Кирјејеву, истакнутом члану Петроградског словенског добротворног друштва, а један део да се пошаље у штампу. Истовремено, упитао га је да ли је на састанку три цара у Скјерњевицама договорено да Аустроугарска коначно заузме Босну и Херцеговину, па и то зашто Босна и Херцеговина не би добила уређење, попут онога смишљеног у источној Румелији. Митрополит му је навео да је потребно да се између Аустроугарске и Солуна постави зид, а не да им се отвара пут. Писао му је да, ако може некако да утеши надањем у боље јадан народ, њега и његове пријатеље, да му јави.⁹⁶ Помоћ за епископа Мојсеја званично је

⁹¹ С. Терзић, *На капијама Константинопоља. Русија и балканско питање у 19. веку*, 628.

⁹² СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1104. Л. 1–6. Стеван Петрановић – В. И. Ламански, 28. август 1884.

⁹³ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1104. Л. 7–18. Стеван Петрановић – В. И. Ламански, 7. септембар 1884.

⁹⁴ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1104. Л. 19–26. Из мога прогонства у Софији, 7. октобар 1884.

⁹⁵ Државни архив Србије. Поклони и откупи. 34/4. Митрополит Михаило – Епископ Мојсеј, Кијев, 16. октобар 1884.

⁹⁶ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 973. Л. 8–8об. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Кијев, 16. октобар 1884.

одобрена, али како није стизала, Мојсеј се и сам обраћао Ламанском.⁹⁷ Септембра 1888. године Мојсеј ће поново писати Ламанском, да га обавести о доласку Ђорђа Симића, „одличног и паметног човека”, који ће га упутити у политичке прилике, па затим додао: „Сви су се надали на ваше обећање, али све до сада нема никаквих резултата”.⁹⁸ У међувремену, након признавања Теодосија Мраовића за митрополита београдског, Михаило је наводио Ламанском да су огорчени, па га питао да ли је Русија томе помогла, додајући „да је тиме само ојачала своје непријатеље, а уништила своје пријатеље”.⁹⁹ Октобра 1885. године у писму проти Никанору митрополит Михаило је писао да је потврдио Ламанском „све што су пријатељи у Београду за потребу вашу говорили”. Додао је: „Држао сам да је већ уздејствовано, али кад није, сада пишем у Петроград г. Ламанском у да пожури, те да се зна”.¹⁰⁰

Октобра 1885. године митрополит Михаило пренео је Ламанском поруку Стевана Петрановића, да је прогнан „због дружења са Русима од стране бугарске владе, покварене и незахвалне Русији”, па га замолио да помогне његовој жени, која је остала сама у Софији. Истовремено, желећи да га упутује у то какво мишљење о Русији тренутно влада у Србији, митрополит Михаило је навео да је примио и писмо из Београда, у коме је изражено жаљење што руска влада и руска штампа неправедно осуђују Србе, па да је писало да је Русија Босну и Херцеговину предала Швабама, Бугарима предала српске земље све до Софије, а Србе упутила на Аустрију на Берлинском конгресу, те их опет гони да се обраћају Аустрији, па се затим љути: „Говоре, Русија, једнима је отац и мајка, а другима очух и маћеха, па постављају питање – да ли је то праведно”.¹⁰¹ Што се Стевана Петрановића тиче, последњи пут обратиће се Ламанском 1891. године, када га је замолио да помогне Игњату Марковићу, који се тада школовао у Русији.¹⁰²

⁹⁷ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 973. Л. 12–12об. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Кијев, 15. децембар 1884.

⁹⁸ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 988. Л. 1. Епископ Мојсеј – В. И. Ламански, Београд, 27. август 1888.

⁹⁹ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 973. Л. 9–9об. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Кијев, 15. децембар 1884.

¹⁰⁰ *Москва–Србија, Београд–Русија: документа и материјали. Друштвено-политичке и културне везе 1878–1917*, III, приредили Андрей Леонидович Шемякин, Екатерина Владимировна Иванова, Мирослав Перишић, Алексеј Тимофејев и Горан Милорадовић, Београд–Москва 2012, 613–614 (*Митрополит Михаило – Кијев, проти Никанору, 16. октобар 1884*).

¹⁰¹ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 973. Л. 10–11. Митрополит Михаило – В. И. Ламански, Москва, 4. октобар 1885.

¹⁰² СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1104. Л. 36–39об. Стеван Петрановић – В. И. Ламански, Београд, 1. септембар 1891.

Крајем јануара 1885. године Ламанском је писао Јован Ристић с молбом да његов син Никола ступи у руски коњички пук „под команду каквога шефа, који би био расположен да укаже своју пажњу једноме младоме Србину, који је намењен да служи наше заједничке словенске и православне интересе”, па изразио жаљење што нису имали прилике да се лично упознају када је лета 1884. године боравио у Београду.¹⁰³ Никола Ристић је потом примљен у руску службу, али није познато какву је улогу у томе имао Ламански. Фебруара исте године обратио му се и Глигорије Гершић, захваливши му на послатој књизи и тражећи од њега да га препоручи за дописника листа *Новое время*, а на то упутило га је Руско посланство у Београду „да је најбоље да се ја ради те ствари обратим Вама, јер ће Ваша реч и препорука Редакцији потпуно довољна бити и вредити”.¹⁰⁴

Марта 1885. године Ламанском се обратио Деспот Бацовић „као признатоме пријатељу и поборнику свете ствари православног Славенства и уједно пријатељу српског народа”, шаљући му резолуцију донету на збору Срба из Старе Србије и Македоније, одржаном 8. марта 1885. године у Београду, па написао: „Ви сте, многопоштовани господине, Вашим досадашњим радом показали да сте искрен поборник за свету ствар православнога Славенства, из које се не може искључити судбина и будућност српског народа, као саставног дела те свете ствари [...] Ми, Срби из Македоније и Старе Србије, као и уопште сав српски народ, гајимо традиционалну веру, да Русија и руски народ неће оставити нас, но ће они и од сада, као и до сада, бранити и потпомагати наше праведне жеље и права”.¹⁰⁵ Када је Јован Ристић боравио у Петрограду, априла 1885. године, према Хорватовићевим речима, изјавио је да је Петроградско словенско добротворно друштво „просто једна владина установа за подпомагање царске политике, која тенденциозно све српско, или игнорира, или на последку, кад се већ не може избећи ранжира иза Црногорски или Бугарски ствари”. Наводио је да словенофили негирају присуство Срба у Македонији, да су им митинзи „Старосрба и Македонаца” по Србији „непријатна ствар”, а да се у томе истиче управо Ламански.¹⁰⁶

¹⁰³ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1217. Л. 1–2. Јован Ристић – В. И. Ламански, Београд, 12. јануар 1885.

¹⁰⁴ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 429. Л. 1–4. Глигорије Гершић – В. И. Ламански, Београд, 22. јануар 1885.

¹⁰⁵ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 157. Л. 1–2. Деспот Бонцић – В. И. Ламански, Београд, 12. март 1885.

¹⁰⁶ Цит. према: С. Терзић, *На капијама Константинопоља. Русија и балканско питање у 19. веку*, 630–631.

Након што су се 1889. године упознали у Београду, „као великом патриоти словенском и пријатељу српског народа”, Ламанском се за помоћ обратио Ђуро Вуковић, секретар српског Министарства спољних послова. Вуковић се обраћао у име свог пријатеља Марка Марковића, за кога је навео „да је добар патриота и велики пријатељ Руса”, који је желео да у Србији отвори фабрику. Планирано је да се та фабрика подигне „капиталом на акције: половину акција узеће наши људи, а половину намерава он да протури у Русији”, па су замолили Ламанског „да својим путем заинтересује руски трговачки и индустријски свет за ову ствар”. Вуковић је навео да Марковић намерава да раднике и технологе пронађе у Русији, па на крају додао: „Ми морамо гледати да се што пре опростимо садашњег несносног економског стања и зависности од Аустрије, у које нас зло несрећни напредњаци увалише. [...] Ви сте велики патриота словенски и пријатељ српског народа, с тога се и надам, да нећете одрећи никакву помоћ од Ваше стране”. Узгред, тражио му је да му пошаље и све недостајуће бројеве *Известия*.¹⁰⁷

Године 1890. Ламански почиње да уређује часопис *Живая Старина*. Лета 1893. године боравио је на Цетињу, на Ободској свечаности, а о сусрету са Србима забележио је да су се према њима понашали као према странцима и демонстративно показивали наклоност Француској и Аустрији, а као пример навео је Милана Ђ. Милићевића, кога је назвао „старом лисицом”, који му је иначе слао своје књиге.¹⁰⁸ Гледајући да иза себе остави настављаче свога дела, писао је свом ученику Тимофеју Дмитријевичу Флоринском: „Бугари, Срби, Црногорци – патриоти и интелигенција – сви нас се плаше и желе да себе убеду и нама покажу, да нас презиру и да имају право на то. Зато их треба више изучавати, пратити њихова кретања и упознавати их. Уосталом, то се односи и на све остале Словене”. У истом писму навео је да је, како би се славистика као наука у Русији развијала, потребно да годишње словенске земље посети од 8 до 10 интелектуалаца који познају словенске језике и историју, па би тако за десет година оформили пук добрих слависта.¹⁰⁹

Почетком 20. века тада већ академик Ламански све мање је одржавао контакт са Словенима. Од оних с којима се дописивао издвајамо Александра Белића и Јована Цвијића. Ламански је Јована Цвијића

¹⁰⁷ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 375. Л. 1–2об. Ђуро Вуковић – В. И. Ламански, Београд, 4. новембар [не пре 1889].

¹⁰⁸ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 961. Л. 2–3. Милан Ђ. Милићевић – В. И. Ламански, Београд, 16. август 1894.

¹⁰⁹ *Русские о Сербии и сербах*, Том II, 22–23 (В. И. Ламански, Т. Д. Флоринском, [после 1893]).

позивао да пошаље рад за зборник који је припремала Руска академија наука, али како он није имао времена, упутио га је на свог ученика Јована Ердељановића.¹¹⁰ Након што га је Руско географско друштво изабрало за члана, Цвијић је написао Ламанском: „Ми стрепимо да јапанско питање вас толико не апсорбира да заборавите Балкан и мале словенске народе, и да не остане слободно поље утицајима капитализма и германштине. Можда би било врло корисно, ако бисте Ви и други руски научењаци, који о српском народу тако љубазно суде као Ви, опоменули Бугаре да се с нама сложе. Заједнички бисмо се могли сачувати, док Русија не добије одрешеније руке”.¹¹¹ Српски научник је за потребе руског научника Владимира Владимировича (1874–1943), сина Ламанског, достављао своје расправе и атлас великих језера Балканског полуострва.¹¹²

Током живота Владимир Иванович Ламански неколико пута је посетио српске земље (1862, 1884, 1889), а одржавао је преписку с више од седамдесеторо Срба различитог профила. Те везе најчешће су биле културно-научне, попут размене књига и часописа, затим су се тицале просвете, школовања Срба у Русији, слања новчане помоћи српским школама, али и привредне – у вези с отварањем фабрика, затим при налажењу служби у Русији и друго. Сходно утицају који је уживао, Ламански је Србима често био и посредник у контакту са највишим представницима руске власти. Иако је било епизода које су му Срби савременици замерали, рад Ламанског свакако је оставио траг у историји српско-руских односа. Умро је 02. децембра 1914. године, а сахрањен је на Никољском гробљу Александро-Невске лавре у Петрограду.

¹¹⁰ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1485. Л. 1–2. Јован Цвијић – В. И. Ламански, Београд, 15. мај 1903.

¹¹¹ СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1485. Л. 5–6об. Јован Цвијић – В. И. Ламански, Београд, 18. јануар 1904.

¹¹² СПБ АРАН. Ф. 35. Оп. 1. Д. 1485. Л. 3–3об. Јован Цвијић – В. И. Ламански, Београд, 25. мај 1903.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Необјављени извори – Unpublished Primary Sources

- Архив Српске академије наука и уметности, Београд [=АСАНУ] [Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Beograd [=ASANU]]
- Друштво српске словесности [=ДСС] [Društvo srpske slovesnosti [=DSS]]
- Државни архив Србије, Београд [Državni arhiv Srbije, Beograd]
- Поклони и откупи [Pokloni i otkupi]
- Государственный архив Российской Федерации, Москва [Gosudarstvennyj arhiv Rossijskoj Federacii, Moskva]
- Ф. 1750. Московский славянский благотворительный комитет [Moskovskij slavyanskij blagotvoritel'nij komitet]
- Научен архив на Българска академия на науките, София [Naučen arhiv na B'lgarska akademija na naukite, Sofiya]
- Ф. 14к. Стефан Илиевич Веркович [Stefan Ilievič Verkovič]
- Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки, Москва [=НИОР РГБ] [Naučno-issledovatel'skij otdel rukopisej Rossijskoj gosudarstvennoj biblioteki, Moskva [=NIOR RGB]]
- Ф. 239. Попов Н. А. [Popov N. A.]
- Отдел рукописей Российской национальной библиотеки, Санкт-Петербург [Otdel rukopisej Rossijskoj nacional'noj biblioteki, Sankt-Peterburg]
- Ф. 608. Помяловский И. В. [Pomyalovskij I. V.]
- Российский государственный исторический архив, Санкт-Петербург [Rossijskij gosudarstvennyj istoričeskij arhiv]
- Ф. 970. Корнилов И. П. [Kornilov I. P.]
- Санкт-Петербургский филиал архива Российской академии наук, Санкт-Петербург [=СПб АРАН] [Sankt-Peterburgskij filial arhiva Rossijskoj akademii nauk, Sankt-Peterburg [=SPB ARAN]]
- Ф. 35. Ламанский В. И. [Lamanskij V. I.]

Објављени извори – Published Primary Sources

- Документы к истории славяноведения в России*, под редакцией Бориса Дмитриевича Грекова, Москва–Ленинград 1948. [*Dokumenti k istorii slavyanovedeniya v Rossii*, pod redakciej Borisa Dmitrieviča Grekova, Moskva–Leningrad 1948]
- Геополитика панславизма*, ответственный редактор Олег Анатольевич Платонов, Москва 2010. [*Geopolitika panslavizma*, otvetstvennij redaktor Oleg Anatol'evič Platonov, Moskva 2010]
- Грот, Яков Карлович, *Владимир Иванович Ламанский (19 ноября 1914 г.)*, Петроград 1915. [Grot, Yakov Karlovič, *Vladimir Ivanovič Lamanskij (19 noyabrya 1914 g.)*, Petrograd 1915]

Зарубежные славяне и Россия. Документы архива М. Ф. Раевского 40–80 годы XIX века, составители Владимир Матула и Искра Васильевна Чуркина, Москва 1975. [Zarubežnie slavyane i Rossiya. Dokumenti arhiva M. F. Raevskogo 40–80 godi XIX veka, sostaviteli Vladimir Matula i Iskra Vasil'evna Čurkina, Moskva 1975]

Јовановић, Владимир, *Успомене*, приредио и предговор написао Василије Крстић, Београд 1988. [Jovanović, Vladimir, *Uspomene*, priredio i predgovor napisao Vasilije Krestić, Beograd 1988]

Југословени и Русија. Документи из архива М. Ф. Рајевог 40–80 године XIX века, II, приредили Светлана Ивановна Данченко, Милорад Екмечић, Василије Крстић, Василиј Мелик, Даница Петровић-Милојевић, Никола Петровић, Никша Станчић и Искра Васильевна Чуркина, Београд 1989. [Jugosloveni i Rusija. Dokumenti iz arhiva M. F. Rajevskog 40–80 godine XIX veka II, priredili Svetlana Ivanovna Dančenko, Milorad Ekmečić, Vasilije Krestić, Vasilij Melik, Danica Petrović-Milojević, Nikola Petrović, Nikša Stančić i Iskra Vasiljevna Čurkina, Beograd 1989]

Климаков, Юрий Викторович, предисловие у: Владимир Иванович Ламанский, *Геополитика панславизма*, ответственный редактор Олег Анатольевич Платонов, Москва 2010, 5–27. [Klimakov, Yurij Viktorovič, predislovie u: Vladimir Ivanovič Lamanskij, *Geopolitika panslavizma*, odgovetstvennij redaktor Oleg Anatol'evič Platonov, Moskva 2010, 5–27]

Костић, Лазар, *Дневник: Ишчекивано и дочекано (листови успомена)*, приредио Милан Кашанин, Београд 2000. [Kostić, Lazar, *Dnevnik: Iščekivano i dočekano (listovi uspomena)*, priredio Milan Kašanin, Beograd 2000]

Ламанский, Владимир Иванович, *Национальности итальянская и славянская в политическом и литературном отношениях*, Санкт-Петербург 1865. [Lamanskij, Vladimir Ivanovič, *Nacional'nosti ital'yanskaya i slavyanskaya v političeskom i literaturnom otnošenijah*, Sankt-Peterburg 1865]

Ламанский, Владимир Иванович, *Об историческом изучении греко-славянского мира в Европе*, Санкт-Петербург 1871. [Lamanskij, Vladimir Ivanovič, *Ob istoričeskom izučenii greko-slavyanskogo mira v Evrope*, Sankt-Peterburg 1871]

Ламанский, Владимир Иванович, *О некоторых славянских рукописях в Белграде, Загребе и Вене, с филологическими и историческими примечаниями*, Санкт-Петербург 1864. [Lamanskij, Vladimir Ivanovič, *O nekotarih slavyanskih rukopisyah v Belgrade, Zagrebe i Vene, s filologičeskimi i istoričeskimi primečaniyami*, Sankt-Peterburg 1864]

Ламанский, Владимир Иванович, *О славянах в Малой Азии, в Африке и в Испании*, Санкт-Петербург 1859. [Lamanskij, Vladimir Ivanovič, *O slavyanah v Maloj Azii, v Afrike i v Ispanii*, Sankt-Peterburg 1859]

Ламанский, Владимир Иванович, *Сербия и южно-славянские провинции Австрии: из записок о славянских землях*, Санкт-Петербург 1864. [Lamanskij, Vladimir Ivanovič, *Serbiya i južno-slavyanskiya provincii Avstrii: iz zapisok o slavyanskih zemlyah*, Sankt-Peterburg 1864]

Милићевић, Милан Ђ., *Дневник I, (2. јануар 1869 – 22. септембар 1872)*, приредио Петар Крстић, Београд 2011. [Milićević, Milan Đ., *Dnevnik I, (2. januar 1869 – 22. septembar 1872)*, priredio Petar Krestić, Beograd 2011]

Милићевић, Милан Ђ., *Дневник III, (7. април 1877 – 31. март 1882)*, приредио Петар Крстић, Београд 2022. [Milićević, Milan Đ., *Dnevnik III, (7. april 1877 – 31. mart 1882)*, priredio Petar Krestić, Beograd 2022]

Милићевић, Милан Ђ., *Дневник IV, (1. април 1882 – 31. децембар 1891)*, приредио и предговор написао Александар Растовић, Београд 2024. [Miličević, Milan Đ., *Dnevnik IV, (1. april 1882 – 31. decembar 1891)*, priredio i predgovor napisao Aleksandar Rastović, Beograd 2024]

Митрополит Михаило и Никола Пашић. *Емигрантска преписка (1884–1888)*, приредио Андреј Леонидовић Шемјакин, Београд 2004. [Mitropolit Mihailo i Nikola Pašić. *Emigrantska prepiska (1884–1888)*, priredio Andrej Leonidovič Šemjakin, Beograd 2004]

Москва–Србија, Београд–Русија: документа и материјали. Друштвено-политичке и културне везе 1878–1917, III, приредили Андреј Леонидовић Шемякин, Екатерина Владимировна Иванова, Мирослав Перишић, Алексеј Тимофејев и Горан Милорадовић, Београд–Москва 2012. [Moskva–Srbija, Beograd–Rusija: dokumenta i materijali. Društveno-političke i kulturne veze 1878–1917, III, priredili Andrej Leonidovič Šemyakin, Ekaterina Vladimirovna Ivanova, Miroslav Perišić, Aleksej Timofejev i Goran Miloradović, Beograd–Moskva 2012]

[Попов, Нил Александрович], *Всероссийская этнографическая выставка и славянский съезд в мае 1867 года*, Москва 1867. [Popov, Nil Aleksandrovič, *Vserossijskaya etnografičeskaya vistavka i slavyanskij s'ezd v mae 1867 goda*, Moskva 1867]

Россия и восстание в Боснии и Герцеговине. 1875–1878. Документы, ответственный редактор Константин Владимирович Никифоров, Москва 2008. [Rossiya i vosstanie v Bosnii i Gercegovine. 1875–1878. Dokumenti, odgovetstvennij redaktor Konstantin Vladimirovič Nikiforov, Moskva 2008]

Русские о Сербии и сербах, Том II, (архивные свидетельства), составление, подготовка к изданию, введение, заключительная статья Андрея Леонидовича Шемякина, Москва 2014. [Russkie o Serbii i serbah, Том II, (arhivnie svidatel'stva), sostavlenie, podgotovka k izdaniyu, vvedenie, zaključitel'naya stat'ya Andreja Leonidoviča Šemyakina, Moskva 2014]

Србија 1878: документи, приредили Михаило Војводић, Драгољуб Живојиновић и Андреј Митровић, Београд 1978. [Srbija 1878: dokumenti, priredili Mihailo Vojvodić, Dragoljub Živojinović i Andrej Mitrović, Beograd 1978]

Штур, Людевит, *Славянство и мир будущего. Послание славянам с берегов Дуная*, перевод неизданной немецкой рукописи, с примечаниями Владимира Ивановича Ламанского, Москва 1867. [Štur, Lyudevít, *Slavyanstvo i mir budušego. Poslanie slavyanam s beregov Dunaya*, perevod neizdannoј nemeckoj rukopisi, s primečaniyami Vladimira Ivanoviča Lamanskogo, Moskva 1867]

Штампа – Newspapers

Даница: лист за забаву и књижевност, бр. 22, 10. август 1862. [Danica: list za zabavu i književnost, br. 22, 10. avgust 1862]

Застава, бр. 113, 26. септембар 1871. [Zastava, br. 113, 26. septembar 1871]

Литература – Secondary Works

Блажић Пејић, Јована, *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)* (докторска дисертација, Филозофски факултет у Београду, 2021) [Blažić Pejić, Jovana, *Moskovski slovenski komitet i srpsko pitanje (1858–1875)* (doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Beogradu, 2021)]

- Лаптева, Людмила Павловна, *История славяноведения в России в XIX века*, Москва 2005. [Lapteva, Lyudmila Pavlovna, *Istoriya slavyanovedeniya v Rossii v XIX veka*, Moskva 2005]
- Лебедев, Сергей Викторович, „Ламанский Владимир Иванович”, у: *Славянофилы Историческая энциклопедия*, составитель и ответственный редактор Олег Анатольевич Платонов, Москва 2009, 330–332. [Lebedev, Sergej Aleksandrovič, „Lamanskij Vladimir Ivanovič”, u: *Slavyanofili. Istoričeskaya biblioteka*, sostavitelj i odgovestvennij redaktor Oleg Anatol’evič Platonov, Moskva 2009, 330–332]
- Никитин, Сергей Александрович, *Славянские комитеты в России в 1858–1876 годах*, Москва 1960. [Nikitin, Sergej Aleksandrovič, *Slavyanskie komiteti v Rossii v 1858–1876 godah*, Moskva 1960]
- Пузовић, Владислав, „Писма Јеврема Бојовића Нилу Александровичу Попову”, *Зборник Матице српске за друштвене науке* 179/3 (2021), 347–359. [Puzović, Vladislav, „Pisma Jevrema Bojović Nilu Aleksandroviču Popovu”, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 179/3 (2021) 347–359]
- Срби 1903–1914. Историја идеја*, приредио Милош Ковић, Београд 2015. [Srbi 1903–1914. *Istorija ideja*, priredio Miloš Ković, Beograd 2015]
- Терзић, Славенко, *На кapiјама Константинопоља. Русија и балканско питање у 19. веку*, Београд 2021. [Terzić, Slavenko, *Na kapijama Konstantinopolja. Rusija i balkansko pitanje u 19. veku*, Beograd 2021]
- Чубриловић, Васа, *Босански устанак 1875–1878*, Београд 1996. [Čubrilović, Vasa, *Bosanski ustanak 1875–1878*, Beograd 1996]
- Шемякин, Андрей Леонидович, „Митрополит Михаил в эмиграции (вместе с Николой Пашичем против Милана Обреновича)”, *Славянский альманах* 2002 (2003) 112–129. [Šemyakin, Andrej Leonidovič, „Mitropolit Mihail v emigraciji (vmeste s Nikoloj Pašičem protiv Milana Obrenoviča)”, *Slavyanskij al'manah* 2002 (2003) 112–129]

Jovana Blažić Pejić

**VLADIMIR IVANOVICH LAMANSKY
AND HIS VIEW OF THE SERBS AND THE SERBIAN QUESTION**

Summary

During his long scientific and social work, Vladimir Ivanovich Lamansky, a leading Russian Slavist and Slavophile, maintained constant connections with Serbs, and at certain moments in time and in specific spheres even exerted certain influence on the events in Serbia. Lamansky was born in St. Petersburg into a renowned aristocratic family, which enabled him to acquire quality education. After graduating from the grammar school and the Faculty of History and Philology of St. Petersburg University, he developed interest in the Slavic peoples, while at the same time establishing close association with the Moscow Slavophiles. In 1862, following in the footsteps of his scientific role model Izmail Ivanovich Sreznevsky, he went on his first trip to Slavic countries, and in the summer of the same year, he visited the countries populated by the Serbs. In a note that he wrote on that occasion, he “developed affection for the Serbs, despite having numerous and frequent arguments with them”, and from that time on he maintained continuous contacts with many distinguished Serbs. When he returned to St. Petersburg, he accepted the tenure of a university professor at the Department of Slavic Languages of the Faculty of History and Philology, where he worked for more than three decades. In addition to his career of a university professor and scientist, Lamansky was very active in the Slavophile Circle, and in 1867 he initiated the foundation, only to become a leading member of the St. Petersburg department of the Moscow Slavic Benevolent Committee, which later became the St. Petersburg Slavic Benevolent Society. During several decades of his engagement within that organisation, he worked on strengthening of the Serbo-Russian connections in the fields of culture, science and education, and there were times when his activities even exceeded the defined programme framework. Owing to his influential position in the highest circles of the Russian society, i.e. representatives of the Russian highest-ranking state officials, he often helped the Serbs in their efforts in his role of an intermediary. Despite his Serbian contemporaries’ resentment over his promotion of Bulgarian interests, his social and scientific achievements undoubtedly provided a significant contribution to the mutual understanding and rapprochement between the Serbian and Russian peoples.

Оригинални научни рад

Примљен: 31.3.2025.

Коначно прихваћен за објављивање: 26.6.2025.